7

PRZEJDŹ NA DRUGĄ STRONĘ AL. SOLIDARNOŚCI I IDŹ W KIERUNKU PLACU BANKOWEGO. ZATRZYMAJ SIĘ NA WYSOKOŚCI ORLEJ.

Tu stała kamienica pod adresem Leszno 18. Jej mieszkańcem był historyk Emanuel Ringelblum. Tutaj 22 listopada 1940r. zainaugurowała działalność tajna organizacja Oneg Szabat. W jej skład weszło kilkanaście osób, reprezentujących różne profesje, grupa miała też kilkudziesięciu współpracowników. Przez kolejne miesiące jej członkowie skrupulatnie dokumentowali życie w getcie, gromadząc m.in. odpisy dokumentów, ulotki, powstałą tu literaturę, reportaże, przekazy ustne. Od 1942 roku organizacja dokumentowała zagładę kolejnych gmin żydowskich.

Przy pomocy lusterka odczytaj, co oznaczała nazwa konspiracyjnej organizacji.

RADOŚĆ SOBOTY

Zakopane latem 1942 i zimą 1943 roku dwie części archiwum Oneg Szabat udało się po wojnie odnaleźć. Miejsce ukrycia trzeciej partii dokumentów pozostaje nieznane.

8

PODEJDŹ DO SKRZYŻOWANIA UL. ANDERSA Z AL. SOLIDARNOŚCI I ZATRZYMAJ SIĘ PRZED PASAMI.

Według szacunków przewodniczącego Judenratu Adama Czerniakowa, wiosną 1941 roku w zamkniętej dzielnicy działało sześćdziesiąt lokali rozrywkowych. Ich bywalcy, często w geście sprzeciwu wobec sytuacji, kultywowali przedwojenne tradycje kulturalne. Tu, gdzie stoisz, znajdowała się najbardziej znana kawiarnia getta - „Sztuka". Można było tu obejrzeć m.in. kabaret Władysława Szlengla „Żywy Dziennik" i wysłuchać koncertu w wykonaniu już uznanych albo wschodzących gwiazd. Autorem większości piosenek był Andrzej Własty.

Z rozsypanych sylab ułóż imiona i nazwiska z afiszu Cafe Sztuka.

AJ MA A RY ZEN DOLF GOLD DY
WŁA MAN WIE RA GRAN WAC SIA
TEI SZPIL
SZTADT FE ŁAW TEL DER BAUM SŁAW

9

IDŹ W STRONĘ ARSENAŁU. ZATRZYMAJ SIĘ TUŻ ZA NIM I ROZEJRZYJ WOKÓŁ. DAWNIEJ W ODDALI NA POŁUDNIU ZOBACZYŁBYŚ WIELKĄ SYNAGOGĘ.

Przed wojną ta okolica wyglądała całkiem inaczej. Wzdłuż Nalewek (dziś: Bohaterów getta) stały długie, wąskie, wielopodwórkowe kamienice tworzące handlowo-usługowe pasaże. Nazywano je „babilonami".

W czasie okupacji południowy kraniec Nalewek znalazł się poza gettem, brama wjazdowa stała na wysokości wejścia do Ogrodu Krasińskich. Pod adresem Nalewki 23/25 działał Komitet Domowy, zaś konspiracyjną siedzibę miał tu kibuc Ha-Szomer-ha-Cair (skautowskiej organizacji syjonistyczno-socjalistycznej) wydającej w getcie osiem pism konspiracyjnych. Z czasem wszedł w skład Żydowskiej Organizacji Bojowej, a jego członkiem był m.in. Mordechaj Anielewicz.

Na podstawie starego zdjęcia ustal, czy ocalało cokolwiek z otoczenia Wielkiej Synagogi, wysadzonej w powietrze 16 maja 1943r. Był to ostatni akt zagłady getta.

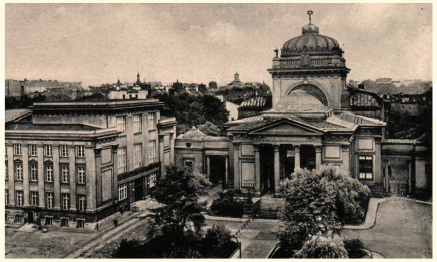

10

ZNAJDŹ ZACISZNE MIEJSCE W POBLIŻU DAWNEJ SYNAGOGI LUB NALEWEK I USIĄDŹ.

Mieszkańcy getta często porównywali ulice za murem do tych, które znalazły się po aryjskiej stronie.

Spróbuj połączyć ulice „zza muru" z ich odpowiednikami w getcie.

a. MARSZAŁKOWSKA	1. GRZYBOWSKA	1
b. ALEJE UJAZDOWSKIE	2. SIENNA	2
c. PLAC TEATRALNY	3. LESZNO	3

META

KONCEPCJA I TEKST: **HANNA DZIELIŃSKA**
(HANKA WARSZAWIANKA)
SKŁAD: **NATALIA GOTOWSKA**
ISBN 978-83-65760-32-6

Spacerownik dostępny również w formie pdf do samodzielnego wydruku.
Mapę trasy znajdziesz na stronie internetowej organizatora.

ORGANIZATOR PARTNERZY PARTNER MEDIALNY

PROJEKT WSPÓŁFINANSUJE M.ST. WARSZAWA

Hanna Dzielińska

SPACEROWNIK

ŻYCIE ZA MUREM

DŹWIĘKI MIASTA
MIASTO DŹWIĘKÓW
ZATARTE ŚLADY ŻYDOWSKIEJ WARSZAWY

Warszawskie getto obejmowało - częściowo lub w całości - sześćdziesiąt dziewięć ulic. Jak wyglądały codzienne zmagania jego mieszkańców o utrzymanie godności i honoru? Czy za murem było miejsce na działalność artystyczną i kulturalną? Ile pamiątek w przestrzeni miasta zostało z tamtych dni? Na te pytania pomoże Ci odpowiedzieć spacerownik.

Podczas spaceru przydadzą Ci się długopis i lusterko.

START

PLAC GRZYBOWSKI

METRO ŚWIĘTOKRZYSKA

1 USIĄDŹ NA JEDNEJ Z ŁAWEK STOJĄCYCH PRZY PLACU.

Od 1915 roku proboszczem parafii pw. Wszystkich Świętych był społecznik, określany niekiedy jako „bojowy antysemita w sutannie". W 1940 roku świątynia znalazła się na terenie getta, a w kancelarii parafialnej... wystawiano fałszywe metryki chrztu, ułatwiające przeżycie Żydom uciekającym z getta. Wśród tej grupy znalazło się kilkudziesięcioro dzieci, którymi z inicjatywy kapłana zajmowały się w Aninie siostry franciszkanki.

Rozwiąż szyfr, a dowiesz się, jak nazywał się ten kapłan. Zasada: po odnalezieniu litery w tabelce sprawdź, jaka jest czwarta litera po niej (np. literze A odpowiada litera Ć, czwartą literą po A jest Ć).

A	Ą	B	C	Ć	D	E	Ę	F	G	H	I	J	K	L	Ł
M	N	Ń	O	Ó	P	R	S	T	U	V	W	Y	Z	Ź	Ż

J	Y	P	Ń	T	Ż	T	D	Ł	Ą	H	B	S	O	G	Ę

Proboszcz parafii pw. Wszystkich Świętych w 2009 roku otrzymał medal *Sprawiedliwy wśród Narodów Świata* !

2 KIERUJ SIĘ DO SKRZYŻOWANIA UL. EMILII PLATER I ŚWIĘTOKRZYSKIEJ. PRZEJDŹ NA DRUGĄ STRONĘ ŚWIĘTOKRZYSKIEJ I POMIĘDZY WIEŻOWCAMI ZNAJDŹ JEDYNY ZACHOWANY BUDYNEK PRZEDWOJENNY.

Tu, na ulicy Mariańskiej, od początku 1941 działała jedyna oficjalna szkoła na terenie getta. Uczyła się w niej m.in. Alina Margolis, która później wyszła za mąż za Marka Edelmana.

Znajdź tablicę i zapisz, jaka to była szkoła oraz kto ją prowadził.

3 NAJKRÓTSZĄ DROGĄ UDAJ SIĘ POD ZRUJNOWANĄ KAMIENICĘ PRZY WALICÓW 14.

To adres Władysława Szlengla - poety, autora spektakli teatralnych i kabaretów, twórcę przedwojennych przebojów estradowych, m.in. „Panna Andzia ma wychodne", „Jadziem, panie Zielonka", „Chodź na piwko naprzeciwko". W getcie warszawskim, do którego wrócił po ucieczce ze Lwowa, kontynuował pracę literacką: pisał wiersze, w których ironicznie portretował życie za murem. Zginął wraz z innymi mieszkańcami bunkra przy Świętojerskiej 8 maja 1943 roku.

Mam okno na tamtą stronę,
_____ żydowskie okno
na piękny park _____,
gdzie liście _____ mokną...
(...)A mnie w _____ stanąć nie wolno
(bardzo to słuszny przepis)
żydowskie _____... krety...
powinni i muszą być ślepi.
Niech siedzą w barłogach, _____
w robotę z utkwionym _____
i _____ im od patrzenia
i od _____ okien...

OKIEM
NORACH
JESIENNE
OKNIE
BEZCZELNE
ROBAKI
ŻYDOWSKICH
WARA
KRASIŃSKIEGO

4 ULICĄ GRZYBOWSKĄ DOJDŹ DO WRONIEJ, A WRONIĄ DO CHŁODNEJ. NA SKRZYŻOWANIU SKRĘĆ W PRAWO I ODSZUKAJ NUMER 33.

Tu mieściła się przed wojną słynna szkoła, która w czasie okupacji znalazła się w granicach getta. Zgodnie z niemieckimi planami pobliski gmach Żydowskiego Domu Sierot prowadzonego przez Janusza Korczaka znalazł się poza jego obrębem. Dyrektorzy placówek zamienili się więc budynkami.

Znajdź kamień i wybierz zawody, w których kształciła swoich uczniów przedwojenna szkoła.

URZĘDNICY ARTYŚCI PRAWNICY KUPCY
PRACOWNICY BIUROWI STRAŻACY

Żydowski Dom Sierot wiosną 1943 roku przeniósł się na ul. Sienną (dziś stoi tam pomnik Starego Doktora).

Jeśli chcesz zobaczyć zdjęcia z getta, zajrzyj przez wizjer umieszczony w słupach przy skrzyżowaniu z Żelazną.

5 IDŹ PROSTO CHŁODNĄ, A NASTĘPNIE ŻELAZNĄ (W LEWO) I DOJDŹ DO OGRODOWEJ. SKRĘĆ W NIĄ W PRAWO I ZATRZYMAJ PRZED MONUMENTALNYM GMACHEM SĄDÓW.

Jedenaście klatek schodowych, trzynaście wyjść zewnętrznych, blisko tysiąc pomieszczeń - skomplikowana struktura budynku Sądów Grodzkich na Lesznie sprzyjała transferowi ludzi i towarów między gettem a światem zewnętrznym. Z przejścia korzystały m.in. łączniczki Żydowskiej Organizacji Bojowej i Żegoty (wśród nich Irena Sendlerowa).

Obejdź gmach wokoło. Który z planów przedstawia zaprojektowany przez Bohdana Pniewskiego budynek?

A.

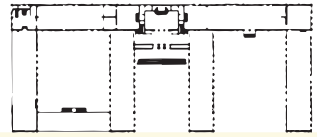

B.

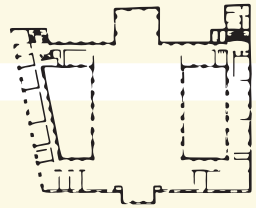

C.

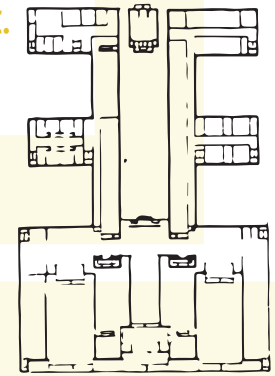

6 PRZETNIJ ALEJĘ JANA PAWŁA II I ZATRZYMAJ PRZED ADRESEM AL. SOLIDARNOŚCI 115.

Przed wojną działało tu kino „Femina", a od wiosny 1941 roku - teatr pod tą samą nazwą. Kierownictwo muzyczne sceny, która miała być kontyntuacją przedwojennych kabaretów, objął Ivo Vesby. Dyrektorem artystycznym był Jerzy Jurandot. Nim zaczęła się Wielka Akcja Likwidacyjna, wystawiono tu kilkanaście premier - część w języku polskim, część w jidysz.

Wykreśl co drugą literę, by dowiedzieć się, jaki był tytuł największego hitu tej sceny.

~~U~~ M B I T Ł H O R Ś J Ć D S E Z W U H
K T A Y M U I J E L S C Z E K R A H N L I W A

ODPOWIEDZI: 1. Maurycy Godlewski, 2. Żydowska Szkoła Pielęgniarek, Luba Blum-Bielicka, 3. bezczelne/krasińskiego/jesienne/okniе/robaki/norach/okiem/wara/żydowskich, 4. urzędnicy/kupcy/pracownicy biurowi, 5. C, 6. Miłość szuka mieszkania, 7. Radość soboty, 8. Marysia Ajzensztad/Władysław Szpilman/Wiera Gran/Wacław Telelbaum, 9. Gmach centralnej biblioteki judaistycznej (dziś Żydowski Instytut Historyczny), 10. a3, b2, c1